

Q. B. V. D. T. O. M.

DISSERTATIO GRADUALIS

De

PIETATE PHILOSOPHICA

PER

CONTEMPLATIONEM HUIUS UNI-
VERSI ACQVIRENDA

QVAM,

Indulgente inclito Colleg. Philosoph. Aboënsi

PRÆSIDE

Ampliff. atque Celeberrimo VIRO

Mag. NICOLAO HASSELBOHM,

Math. Profess. Reg. & Ord.

Publico bonorum examini placide submittit

DAVID STURK

NILANDUS.

In Auditorio Maximo, die XII Junii

An. MDCCXXXV.

Horis ante meridiem solitis,

ABOË, Excud. Joh. Kiampe, Reg. Acad. Typ.

Clarissime Dn. CANDIDATE
AUCTOR & RESPONDENS,
Amice æstumatissime.

 *V*erumadmodum, qui fugit molam, farinam quoque fugiat, oportet: ita e regione par est, ut quisque ob improbi laboris devoratas molestias premium aliquando accipiat. Imprimis vero conveniens esse videtur, ut, qui litteris bonisque artibus & moribus strenuam navando operam viam sibi per dumeta & vepres ad altiora parant, condigno premio mactentur: Quod si igitur illud fieri & æquitas & omnium temporum consuetudo jubet, tantum certe abest, ut, quæ omnium bonorum consensu promeruisti premia, tibi invideam, ut potius dulcedinem fructuum, quam tibi ex floribus a te jam alterum sparsis peperisti, in sinu tibi gratuler. Cumque culmen alti doctorum virorum Parnassi scandere cupias, criminis nimie oscitantia insimularer, si celebrem hanc occasionem præterlabi sinerem, quominus sincero gratulationis studio te prosequerer. Gratulor itaque Academiæ huic ad Auram sive de civitate egregia indolis, qui ut assidue bonarum artium studiis incubuit hætenus: ita lauream nulla temporum injuria flaccescentem, sibi propediem parabit. Gratulor mihi de amico tam sincero tamque acri ingenio prædito: Gratulor denique tibi ipsi Clarissime Dn. **SENER** de laurea, quæ, non ut ad egregia invitamentum sit, sed ne virtus promerita suis diutius ornamentis careat, in te jamjam conferenda est. Vale

Sic ex sincero animi affectu gratulari voluit.

AL. ARENSJELM.

§. I.

Per pietatem Philosophicam intelligimus promptitudinem delumendi actionum motiva ex attributis divinis. Attributa autem divina, sunt varix istæ realitates sive perfectiones, quæ in summo gradu Deo competunt.

§. II.

Oportet itaque philosophice pium cognitione perfectionum divinarum, eaque viva, i. e. ejusmodi, quæ repræsentationem boni secum habet annexam, ac motivum voluntati sistit, esse instructum.

§. III.

Quo viva magis & distincta est cognitio hæc; eo etiam intensior est pietas; quæ quidem voluntas ea semper appetit, quæ eidem tanquam optima repræsentantur.

A

§. IV.

§. IV.

Ubi plurium perfectionum divinarum hujusmodi est cognitio; ibi etiam plura sunt motiva, & consequenter major pietas.

§. V.

Contemplationem universi in eo verti judicamus, ut, tum in genere totus hic nexus simultaneorum ac successivorum, tum etiam in inspecie singula ista, quæ in eodem continetur, quantum dari potest, accurato mentis scrutinio subiciantur, attendendo, tum ad existentiam eorum, tum etiam ad rationes, & proximiores & ultimam, quare potius existant, quam non existant, & quare potius hoc, quam alio modo.

§. VI.

Universum sive mundum definita ratione intuens, rationem illius ultimam non potest non querere in ente quodam alio extra illum constituto, si eandem in eo ipso non deprehendat. Hæc est scala illa, per quam a posteriori, sive per experientiam, ad cognitionem summi cujusdam entis assurgimus.

Dirigendo aciem oculorum ac mentis nostræ ad vastissimam hanc mundi compagem contemplandam; magnifica omnia admirationemq; nostram mirum in modum excitantia, ibidem occurrunt. Deprehendimus simul, omnia, tum quæ in mundo materiali, tum etiam, quæ in spiritali continentur, variis mutationibus esse obnoxia. In spiritibus (qui suam existentiam produunt per cogitationem) infinitas idearum successiones ac permutationes existere novimus. Posse omnes eorum facultates studio ac industria perfici, negligentia depravari, ipsa experientia magistra docemur. Corpora autem sive entia illa composita, videmus quotidie oriri ac interire, esseque in nisu quodam perpetuo statum suum mutandi. Putrefactionis ac fermentationis legibus, tantum non omnia dissolvuntur, inque sua rediguntur principia. Experientia ulterius informamur, singula quoad locum figuram atque magnitudinem, varias subire mutationes, & adhuc infinitas alias possibiles admittere eadem posse, contradictionem non involvere. Liceat rem verbo com-

plecti: intelligimus ea posse existere ac non existere; posse hoc vel alio modo existere. Hinc baculo aliquando structuram serpentis inductam fuisse, solemque, invito more suo, per aliquod tempus, eundem versus terram situm tenuisse, sacrae nos docent pandectae.

§. VIII.

HAc indubitata experientia innixi, demonstrare jam valemus qua ratione *contemplatio mundi nos ducat ad cognitionem summi cuiusdam entis*. Contingens illud ipsum dicitur, quod potest esse & non esse; quod potest esse sic & aliter. Ast mundus ita (§. 7.); ergo in numerum contingentium est referendus. Contingentia rationem sufficientem existentiae suae in se ipsis continere non possunt; sed agnoscunt eandem in ente quodam necessario extra se constituto. Mundus est etiam ex numero contingentium, vi syllogismi praecedentis; ideoque rationem existentiae suae agnoscit in ente quodam necessario, quod majestatico nomine Deum appellamus. Qua itaque certitudine convicti sumus mundum, & nosmet in mundo existere (§. 7.) eadem etiam nobis constar,

De-

Deum summum universi conditorem existere. Quatenus autem contemplatio mundi nos ducit ad cognitionem contingentiae ejus (§. 7.) jubetque nos in analysi rerum non antea subsistere, quam ad rationes sufficientes perveniamus (§. 6.); eatenus etiam illa manu quasi nos ducere intelligitur ad cognitionem summi Numinis,

§. IX.

Si itaque contemplatio mundi innuit summum aliquod ens esse universi causam; innuit etiam omnes illas perfectiones, quae eidem competunt, esse summas. De quibus jam paulo distinctius agendum.

§. X.

Mediante demonstratione supra data facile ostendi potest: *contemplationem mundi nobis indicare, quod Deus sit Omnipotens.* Omnipotentia etenim illius in eo consistit, quod omnibus possibilibus possit existentiam largiri. Ast contemplatione docemur, eum mundo existentiam largitum fuisse (§. 8.) ergo etiam indicat eum esse potentem, idque in summo gradu (§. 9.). Quod idem est ac omnipotens.

§. XI.

§ XI.

Cum ergo hinc pateat, Deum esse omnipotentem; pateat etiam oportet illius auxilio rem aliquam felicitatem nostram provehentem, infinite facilius effici posse, quam auxilio quorumcunque aliorum. Consequenter hæc notio in pietate philosophica excitanda, insignem præstat usum (§. I. 2. 3).

§ XII.

Experimur hunc mundum, adhuc indies nova quasi existentia donari, creataque omnia in suo esse & munere conservari. Una etenim re pereunte, altera multo interdum nobilior ac præstantior loco illius succedit. Flores ac herbæ, splendidissimum terræ vestitum constituentes mox nimio frigore constrictæ, omni vita ac vegetatione privantur; mox iterum calore solis excitatæ novis quasi viribus e gremio terræ resurgunt novaque ac splendidiori pompa oculos ac animos intuentium oblectant. Motus omnes, leges, ac regulas semel illis præscriptas, servare observamus. Sic corpora celestia, ut e. g. Saturnus 30, Jupiter 12, Mars 2 fere annorum intervallo, circulum suum pe-

7
riodicum absolvunt. Debitam præterea a se invicem servant distantiam, ne vel nimia sua conjunctione frequentius eclipses pari necessum habeant, vel nimia a se invicem sejunctione, priventur lumine isto, quod unum eorum ab altero mutuatur.

§. XIII.

Contemplatio mundi, omnipresentiæ ac summæ sustentationis divinæ nos reddit memores. Mundus, utpote contingens (§. 7. 8.), sine præsentia ac manu Dei sustentatrice, existentiam suam tueri haud valeret. Ast jam videmus eundem indies existere omnipotenterque sustentari (§. 12. 10), ergo constat ex contemplatione mundi, Deum ubique esse præsentem omniaque sustentare, & quidem modo perfectissimo (§. 9.).

§. XIV.

Sl igitur Deus ubicunque est præsens & omnia
Sporet (§. 10); sequitur etiam eum ubicunque hominibus opitulari posse. En iterum notio, ad pietatem philosophicam promovendam apprimè tocunda (§. I. 2 3),

B

§. XV.

Qui oculo astronomico systema hoc mundanum contemplatur; vastissimæ illud deprehendit esse magnitudinis. A nostra etenim terra ad solem, calculo accuratissimorum astronomorum, præcipue celeberrimi illius Joannis Domini Cassini, demonstratum est, esse interval- lum 22000 semidiametrorum terrestrium, seu 18920000 miliariorum germanicorum; inde ad saturnum 179740000 miliariorum. Sed hinc ad stellas fixas adhuc multo longior est distan- tia; & ex observationibus Hugenii, ponitur ea- dem 27664 vicibus superare distantiam solis a terra. Hic itaque numerus si ducatur in di- stantiam solis a terra a Cassino datam; pro- dit summa 523402880000 miliariorum, pro- distantia stellarum fixarum a saturno. Hugenius ut hanc viam aliquanto planiorem imaginatio- ni susteret, inito calculo ostendit globum ex tor- mento bellico ejectum posita eadem semper celeritate non nisi post 691600 annorum de- cursum, proximam attingere posse stellam fixam. Hæ deinde stellæ, nudo oculo conspicuæ ad nume- rum fere 3000 referri solent; Ast ope telesco-
 pio.

piorum adhuc longe plures, immo innumerabiles apparent. Omnes hæ sunt corpora solaria, solemque millesimis vicibus terra majorem, magnitudine vel æquant vel superant. Hinc per analogiam argumentantur nonnulli Astronomorum, quamque earum scilicet stellarum, eadem ratione ac nostrum solem illuminare 16 planetas, tantaq; fere a se invicem differre distantia, ac sol differt ab illis. Stupenda certe hæc est amplitudo, immensumque oceanum intellectus indicat illius, qui hæc omnia uno intuitu distincte sibi repræsentare potest. A majoribus jam ad minora descendendo, deprehendimus amplissimam hanc mundi machinam, tum quoad spatium, tum etiam quoad tempus in infinite parvas particulas esse divisam. In qua re illustranda microscopiorum usus se commendat. Sic e. g. Franciscus Tertius de Lanis narrat in suo Magisterio naturæ & artis, se ope microscopii adaugentis magnitudinem corporis ad rationem 27000000 ad 1 contemplatum fuisse vermiculum aliquem 24 pedibus gaudentem, qui maior tamen non apparebat ac granum aliquod hordeaceum. Hinc patet spatium aliquod viginti septem millenis mille vicibus gra-

nulo hordeaceo minus, posse capere animal ad liquidum viginti quatuor pedum. Hujus deinde animalculi fibræ ac intestina, particuleque sanguinis quam sint subtiles, vix imaginando assequi possumus. Hæc quidem sunt minutissima, at multo minutiones adhuc sunt particule ætheris, quæ singulis momentis, vibratione radiorum solarium moventur. Has autem earumque varios celeritatis gradus, uno obtutu videre, immensi ac infiniti est intellectus. Plura quidem adhuc, tum de tempore, tum etiam de numeris ac figuris, ex quibus infinitudo elucescit afferenda essent; nisi proposita brevitatis prohiberet.

§. XVI.

Mundus est exemplar aliquod summi intellectus divini. Intellectus Dei in eo consistit, quod omnium possibilium simultaneam ac distinctam habeat notionem. In mundo innumera videmus (§. 15.) quorum distinctissimam habet notionem (nam alioquin producere ea haud potuisset (§. 8.) nec producta sustentare (§. 13.)) unde constat mundum evidentissimum esse speculum summi intellectus summæque scientiæ diviniæ (§. 9.).

§. VII.

Si hinc elucet Deum esse omniscium; eluceat etiam, cum optime scire, quibus modis felicitas generis humani provelhi potest. Notio pietati philosophicæ admodum amica (§. I. 2. 3.)

§. XVIII.

Haud difficulter omnibus constare opinor omnia, in universo hocce, tum quoad spatium, tum etiam quoad tempus esse connexa, & quidem ita connexa, ut unum semper existat in gratiam ac utilitatem alterius. Sic e. g. Officium solis est lucere ac calefacere: calefactio efficit, ut vapores in altum surgant: congeries vaporum pluvias constituit; pluvix terram irrigant; irrigatio nutrimentum plantis ac herbis offert, hæc iterum hominibus animalibusque. Rem in compendium mittam; natura nihil frustra agit.

§. XIX.

Contemplatione mundi ascendimus ad cognitionem sapientia divine. Sapientia Dei definitur per scientiam inveniendi media, quibus finis intentus optime obtineri potest. Finis quidem generalis Dei circa creationem mundi fuit, ut is esset quasi speculum aliquod perfectionum illius: esse autem mundum medium
 obti-

obtinendi hunc finem, patet ex §. 8. 10. 13. & 16. specialia autem media ad conservationem hujus universi ab eo esse electa, elucet ex §. 18: ergo per contemplationem mundi, maxima sapientiæ divinæ vestigia, in rebus ubique quasi impressa intuemur.

§. XX.

SI ergo Deus est sapiens; potest omnia ea quæ nobis contingunt, etiam ea quæ mala nobis videntur, in optatos ac jucundos dirigere fines. Nemini alienum esse judico quantum hæc notio tribuat pietati philosophicæ. (§. 1. 2. 3.).

§. XXI.

NON quidem sine singulari animi voluptate experimur, omnia quæ in toto universo sensibus nostris obveniunt, utilitati ac commoditati creaturarum inservire. Difficilia exempla ad hujus rei illustrationem non opus est ut afferamus; sed sufficiat illud ipsum in apricum produxisse, quod quidem nobis proximum est, & in quo omni momento quasi natamus, aërem nempe, invisibilem illum, ut ita dicam, cibum ac potum. Hujus tanta est utilitas, ut eodem vix momento quodam, sine discrimine non solum sensuum nostrorum utilissimorum, ut auditus atque olfactus, verum etiam ipsius vitæ tum nostræ, tum animalium, tum etiam vegetabilium, privari possimus. Constat enim aërem esse vehiculum soni, dum pulsu quodam in motum excitatus, undulatione sua, organa attingit auditoria. Hic itaque est in causa quare voces edere, easdemque ab aliis editas, audire queamus.

mus. Hoc utilissimo naturæ dono, si deslittereremur; omnes essemus quasi elingues, nobilissimaque sermocinandi facultas nihil nobis prodesset. Eodem modo constat aërem quoque esse vehiculum particularum odoriferarum, omnibus qui vel primis labiis Philosophiam degustaverint naturalem. Animalia plantasque, loco aëre privato, extingui experimenta, quæ operantia pneumatice instituuntur, abunde docent.

§. XXII.

Mundus innuit Deum esse summe bonum. Bonitas Dei consistit in intensissima voluntatis propensione tribuendi omnibus entibus tantum perfectionum, quantum essentia eorum recipere valet. Dum mundum intuemur; cernimus ea, quæ in illo sunt, perfectionem conferre entibus tum rationalibus, tum irrationalibus (§. 21. 18.): ergo constat eum, qui hæc omnia sustentat (§. 13.), esse bonum, idque in summo gradu (§. 9.).

§. XXIII.

Si contemplatio mundi nos docet Deum esse potentem (§. 10.), præsentem (§. 13.), scientem (§. 16.), sapientem (§. 19.) ac bonum idque in summo gradu; docet etiam fiduciam in eo collocandam esse; quandoquidem illam in eo semper collocare solemus, de quo certe persuasi sumus, quod possit atque velit bonum nobis præstare. Fiduciam certæ comes hilaris semper est animus, quoniam illa efficit, ut bonis futuris, tanquam præsentibus fruamur. Hæc omnia
quo-

quoniam sunt consequentiæ cognitionis perfectionum divinarum, ad quam contemplatio mundi nos ducit; quis est qui non videt eandem in pietate philosophica acquirenda, omne ferre punctum (§. 4.)?

§. XXIV.

Ostendi quidem posset contemplationem mundi, nos ad cognitionem plurium perfectionum divinarum perducere posse; sed sufficiat nos huic saltem indicasse qua ratione a contemplatione rerum naturalium, animus ad creatorem sit elevandus.

§. XXV.

Contemplatio mundi, voluptate animos nostros perfundit. Dum rem aliquam intuemur, perfectionesque quasdam ad utilitatem nostram aliquid conferentes eidem inesse deprehendimus; voluptas penes nos exsurgit. Mundum vero contemplando; non solum perfectiones Deo inesse deprehendimus (§. 8. 10. 11. 16. 19. 22.); verum etiam easdem infinitis modis felicitatem nostram provehere (§. 11. 14. 17. 20. 23.); ideoque hinc magna exsurgit voluptas.

§. XXVI.

Voluptas intenditur, tum ex gradu perfectionum, tum etiam gradu certitudinis. Dei perfectiones cernimus esse summas (§. 9.); ideoque illa voluptas, quam illæ nobis offerunt, est summa: infinitis parangis distat a voluptate, ex perceptione quacunque alia exorta; nunquamque in rædium degenerare potest.

§. XXVII.

§. XXVII.

Si ergo perfectiones divinæ summam ac constantem voluptatem nobis offerunt; sequitur etiam easdem felicitatem nostram summam provehere: quandoquidem illa consistit in constanti statu lætitiæ sive voluptatis. Si Dei perfectiones felicitatem nostram provehunt; sequitur etiam actiones Dei nos statumque nostrum perfectiorem reddere, sive quod idem est, esse bonas & quidem optimas (§. 9.). Si Dei actiones sunt optimæ; fluit etiam hinc, omnes nostras actiones, quæ cum his conveniunt esse, optimas. Dei autem actiones, constanter ideo sunt optimæ, quoniam ille, ut ens perfectissimum ex iis, quæ optima sunt, nempe perfectionibus suis, motiva earum haurit: ideoque nostræ, si cum his conveniunt, constanterque bonæ erunt; debent etiam motiva haurire ex perfectionibus divinis.

§. XXVIII.

Actiones itaque nostræ, quibus perfectiones divinæ motiva exhibent, constanter sunt bonæ ac optimæ: proinde etiam non possumus non potius ex illis quam ex re quacunque alia, nostra haurire motiva; modo easdem distincte cognoscamus (§. 3.) Hoc ipsum contemplatio mundi præstat (§. 8. 10. 13. 16. 19. 22.): ergo etiam efficit, ut ex perfectionibus divinis, actionum nostrarum motiva desumamus.

§. XXIX.

Quo itaque diligentior & accuratior contemplatio mundi instituitur; eo etiam major promittitur
C acqui-

acquiritur ex perfectionibus divinis actionum motiva desumendi (§. 4.). Omnis etenim promptitudo crebro actuum exercitio acquiritur.

§. XXX.

Pietas philosophica per contemplationem hujus universi acquiritur. Promptitudo ex perfectionibus divinis actionum motiva desumendi, pietatem absolvit philosophicam (§. 1.) Per contemplationem hujus universi hæc promptitudo acquiritur (§. 28. 29.): ergo etiam per eandem, nimirum contemplationem, pietas acquiritur philosophica.

SOLI DEO GLORIA.

